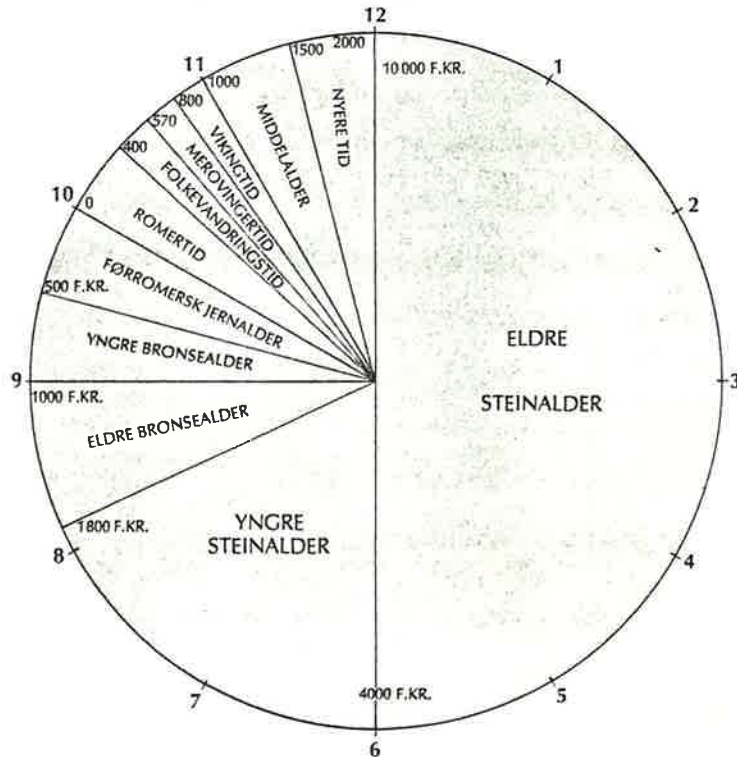

FORHISTORIEN

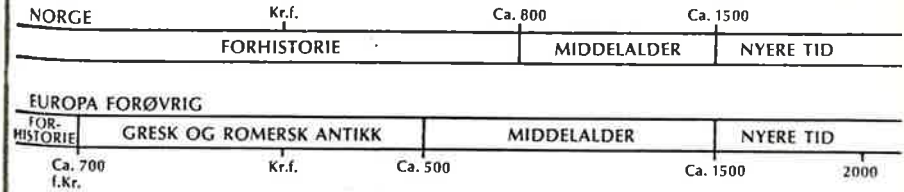
Periodeinndeling i forhistorisk og historisk tid

Menneskenes liv og historie deles gjerne inn i *forhistorisk tid* og *historisk tid*. Kunnskapen om forhistorisk tid bygger først og fremst på arkeologisk materiale, jordfunne gjenstander fra tidsperiodene før de skriftlige kildene. Historisk tid regnes fra den tid menneskenes liv kan utforskes gjennom skriftlige levninger og beretninger. Skillet mellom forhistorisk og historisk tid varierer derfor fra

«Klokkeinndeling» av forhistorisk og historisk tid

Hovedperioder i norsk og europeisk historie

område til område. Mens den historiske tid for den greske og romerske kultur regnes fra ca. 700 f. Kr., regner vi i Norge vikingtiden fra ca. 800 e.Kr. som en overgangsperiode mellom forhistorisk og historisk tid. Den periodeinndelingen av forhistorien som er vanlig brukt for Nord-Europa – steinalder – bronsealder – jernalder – varierer også tidsmessig fra område til område; tiden da jernet dominerte fremfor andre redskapsmaterialer og verdimålere, begynte tidligere i Mellom-Europa enn i Norge, og tidligere i Sør-Norge enn i Nord-Norge.

Historisk tid i Europa er gjerne delt inn i tre store perioder kalt antikken (ca. 700 f.Kr. – ca. 500 e.Kr.), middelalderen (ca. 500 – 1500) og nyere tid (fra ca. 1500), eller med en tilsvarende periodisering etter den fremherskende produksjonsmåten: den antikke, den føydale og den kapitalistiske produksjonsmåten. Norske historikere regner middelalderen i Norge fra og med vikingtiden (fra ca. 800), mens arkeologene regner norsk middelalder fra ca. 1000. Over hele Europa, også i Norge, regnes et tidsskille omkring 1500, da økende handel, oppdagelser, renessanse og reformasjon innvarslet en ny tid.

De store historiske periodene er igjen inndelt i underperioder. Middelalderen deles i tidlig middelalder – høymiddelalder – senmiddelalder, med en tidsforskyvning fra europeisk til norsk historie. Mens periodiseringen i middelalderen er noenlunde den samme enten en legger mest vekt på politisk eller økonomisk utvikling, varierer skillene noe mer etter kriteriene for inndeling innen nyere tid. I europeisk historie settes det et hovedskille med den franske revolusjonen fra 1789, like så mye som med den industrielle revolusjonen i England i siste del av 1700-tallet og første del av 1800-tallet. I norsk historie har det tradisjonelt vært satt et stort skille ved sprengningen av den dansk-norske helstaten og utarbeidelsen av en selvstendig norsk grunnlov i 1814; men om en legger den økonomiske og sosiale utviklingen til grunn for periodiseringen, er det mer rimelig å sette et skille mellom det førindustrielle samfunnet fram til 1860 – 70-årene, og tiden etter at Norge ble et industrisamfunn.

Klima- og kulturperioder i forhistorisk tid

I Europa kan det registreres fire istider. Den siste istiden begynte for 60 – 70 000 år siden og varte fram til ca. 10 000 f.Kr., da isen for alvor begynte å trekke seg tilbake og planter, dyr og mennesker etter KLIMAPERIODER

Eldste dryas. Omkring 16 000 f.Kr. hadde isen sin største utbredelse. Det gikk et sammenhengende isdekke fra Sør-Norge til England. Hele Norden unntatt Sørvest-Jylland var dekket av isen.

Fram mot *Bølling-tiden* smeltet isen, og omkring 10 500 f.Kr. var deler av den norske kyststripen isfri. Fra *Bølling-tiden* er det funnet rester etter hval, sel, reinsdyr og sjøfugl sammen med tilslått flint (Blomvåg-funnet).

I *eldre dryas* ble klimaet kaldere, og isen dekket igjen hele landet bortsett fra den ytre kyststripen av Sørvestlandet.

I *Allerød-tiden* (ca. 9800 – 9000 f.Kr.) ble igjen en stor del av lavlandet isfritt. Bjørk og vier bredte seg, mot sør også nåletrær. Det levde reinsdyr og kanskje villhest i landet, mot sør også elg, hjort, bjørn.

Nedisingen i *ynge dryas* nådde sitt høydepunkt i tiden 8800 – 8000 f.Kr. da isen dekket det meste av Norge, Sverige og Finland; store deler av kysten forble likevel isfri. Trykket fra ismassene presset landet ned. De mest varmekjære dyr og planter døde ut, men bjørk og vier overlevde på Sørvestlandet, og det er antatt at dyr og mennesker kunne finne levevilkår her.

Fra inngangen til *preboreal tid* ble klimaet vesentlig mildere. Landet begynte å heve seg etter som isen trakk seg tilbake, men hevingen var ujevn, og havet gikk i altantisk tid inn igjen over de frilagte områdene. Bjørk og furuskog bredte seg, mens det arktiske vegetasjonsbeltet ble forskjøvet nordover. I løpet av *preboreal tid* ble lavlandet skogdekket.

I *boreal tid* ble hele Norge og det meste av Norden isfritt, klimaet ble temperert og stadig varmere. Furu- og hasselskogen bredte seg og fortrengte delvis bjørkeskogen. Det fantes på denne tiden et variert fugleliv, fisk og store sjødyr, reinsdyr på fjellet og elg i skogen.

Atlantisk tid var en varmetid, omkring 5 – 4000 f.Kr. hadde Vestlandet et værlag omtrent som ved Den engelske kanal idag. Furuskogen ble erstattet av løvtraskoger av or, alm og lind, senere også eik og ask. Skoggrensen gikk stadig høyere opp mot fjellet. Hjort og villsvin ble viktig vilt i skogene, mens reinsdyrene ble færre etter som reinbeitene minket.

hvert kunne finne levevilkår i landet. Issmeltingen ble avbrutt av perioder med økende nedising (eldre dryas, yngre dryas), inntil klimaet fra omkring 8000 f.Kr. ble vesentlig mildere.

KULTURPERIODER

Ca. 16 000 f.Kr.	ELDSTE DRYAS		
Ca. 11 000 f.Kr.	BØLLING-TIDEN		
Ca. 10 000 f.Kr.	ELDRE DRYAS	ELDRE STEIN-ALDER	<p><i>Steinalderen.</i> Menneskenes historie regnes i Norge fra omkring 10 000 f.Kr., først da kan det ha vært mulig for folk å bo i landet og ernære seg av jakt, fiske og sanking.</p> <p>Enkelte forskere har tolket Blomvåg-funnet (ca. 10 500 f.Kr.) som rester etter menneskelig virksomhet, men de eldste sikre spor etter mennesker er fra <i>preboreal tid</i> (Høgnipenfunnene).</p>
Ca. 9 000 f.Kr.	ALLERØD-TIDEN		
Ca. 8 000 f.Kr.	YNGRE DRYAS		
Ca. 7 000 f.Kr.	PREBOREAL TID		
Ca. 6 000 f.Kr.	BOREAL TID		
Ca. 4 000 f.Kr.	ATLANTISK TID		

KLIMAPERIODER

I *subboreal tid* (yngre steinalder og bronsealder) var klimaet tørrere og noe varmere enn i atlantisk tid. I skogen ble eika mer dominerende.

I *subatlantisk tid*, fra eldre jernalder, ble vær-laget kaldere og fuktigere, inntil det tidlig i jernalderen stabiliserte seg om lag som idag. Det kaldere klimaet førte til en senkning av skoggrensen, og reinsdyrene fikk større beiteområde. Den varmekjære løvskogen ble erstattet av furu, bjørk og or; på Østlandet bredte grana seg og ble det dominerende treslaget. Villsvinet forsvant.

Siden ca. 500 f.Kr. har klimaet vært forholdsvis stabilt, men det har likevel vært visse temperatursvingninger. En regner med kjøligere perioder særlig fra slutten av 1200-tallet, og i tiden ca. 1600 – 1800 da breene vokste til et maksimum omkring 1750 (den lille istid), mens første del av 1800-tallet var en periode med langsom bretilbakegang.

SUB-BOREAL TID	YNGRE STEINALDER	ELDRE DEL	Ca. 4 000 f.Kr.
		MIDTRE DEL	Ca. 2 800 f.Kr.
		SISTE DEL	Ca. 2 400 f.Kr.
	BRONSEALDER	ELDRE BRONSEALDER	Ca. 1 800 f.Kr.
		YNGRE BRONSEALDER	Ca. 1 000 f.Kr.
	SUB-ATLANTISK TID	JERNALDER ELDRE	FØRROMERSK JERNALDER
ROMERSK JERNALDER			Kr.f.
FOLKEVANDRINGS-TID			Ca. 400
YNGRE		MEROVINGERTID	Ca. 570
		VIKINGTID	Ca. 800
HISTORISK TID		MIDDELALDER	Ca. 1 050
		NYERE TID	1536 1814 I dag

KULTURPERIODER

Skillet mellom eldre og yngre steinalder markeres med at det kan registreres et begynnende jordbruk i Sør-Norge fra omkring 4000 f.Kr. Fra yngre steinalders eldre del finnes sporene etter de eldste jordbrukerne. Midtre del var en brytningsperiode da impulser fra jordbrukssamfunn i Sør-Skandinavia og tradisjoner fra hjemlige fangstsamfunn løp sammen. Siste del preges av en sterk jordbruks-ekspansjon, da jordbruket ble spredt til Sør-Troms og ble en hovednæring i Sør-Norge.

I Nord-Troms og Finnmark regnes yngre steinalder fra den tid slipte skiferredskaper og keramikk ble tatt i bruk. Perioden kan her deles i faser med navn etter bosettingsfunn: Sælneshøgda-fasen, Nordli-fasen, Gropbakkengen-fasen og til slutt Gressbakken-fasen, som strekker seg inn i bronsealderen.

I *bronsealderen* ble bronzen en av de viktigste økonomiske verdimålere. Bronsealderen deles gjerne i to underperioder etter endringer i gravskikken, fra ubrente graver i store gravhauger i eldre bronsealder til likbrenningen ble enerådende som gravskikk i yngre bronsealder.

Jernalderen regnes fra omkring 500 f.Kr., da bruk av jern ble kjent i størstedelen av landet. *Samisk jernalder* regnes fra omkring Kristi fødsel, da jerngjenstander er kjent fra det nordligste Norge. Førromersk jernalder skilte seg fra bronsealderen først og fremst gjennom bruken av jern. I romersk jernalder fikk menneskene i Norden nye impulser og gjenstander gjennom kontakt med de romerske provinsene. I folkevandringstiden utviklet de germanske samfunnene i Nord-Europa seg mer på eget grunnlag og den romerske innflytelsen ble sterkt svekket; i merovingertiden fikk kontakten med germanske områder, særlig med frankerne under merovingerkongene, betydning for utviklingen i Norden. I forhold til periodene før med stor innflytelse fra samfunn lenger sør, preger skandinaven selv i større grad det bildet vi har av Norden i vikingtiden, da den indre og den ytre ekspansjonen fikk større omfang enn tidligere.

Alle årstall f.o.m. 6000 f.Kr. t.o.m. 1800 f.Kr. er justerte i C¹⁴-dateringer.